

ter nives et glaciem nihil conspexissent oculis, nihil trivissent pedibus, pedes in solida licuit deponere terra, et quod sibilarent venti. Ante tentorium versari — inquit — atque adeo apricari, tam est insolitum, ut fieri posse denuo debeas experiri.

A. d. IV. Idus ablato sole et oblatis per aquilonem nivibus, quod cursum tenere non poterant, coacti sunt stationem facere, quae fuit vigesima quarta. Eum qui secutus est diem Scottus nominat totius itineris taeterrimum. Nam inciderant in confragosissima vastissimamque glaciem, ex qua tribus horibus modo dextrorum modo sinistrorum emergere conati, cooperant desperare. Detractis pedalibus solo non recipiente vestigia omnes identidem in fissa irruerunt, non tamen magnopere laesis artibus, postrema via versus terram per ingentes voragini exagitat desperatione, non intermissio itinere, vesperi hora decima in tutum et in stationem vigesimam quintam pervenerunt. Postridie mane magno itinere facto circiter meridiem viderunt locum, ubi XV, kal. Ian. pernoctaverant, qua ex re cognoverunt se in via esse. Sed casu longius ad sinistram euntes illati in confragosa taeterrimo loco pernoctarunt.

Idibus Febr. contracto cibo modo properantes in murenae venerunt reliquias, deinde meliore usi via invenerunt glacialis Cellam medium, quae ad radices montis Cloudmaker, h. e. nubiferi vel nubigeni montis, positum erat. Ibi compertum est reliquos socios incolumes praeterisse.

Postridie Idus Febr. Scottus exclamat: « Horrendum sed exploratum est iam neminem nostrum recte iter facere posse. Wilson adhuc dolente crure repudiat pedaliam. Sed pessime agitur cum Evanio. Hodie mane casu detexit ulcus pedis et in via identidem postulavit, ut accommodaremus aculeata ferramenta; rem longae morae ». Et tertio die post: « Vehementer, inquit, perturbamur; nam Evanius noster

videtur delirare. Totus mutatus est homo, alias virtutis suae sibi conscius, ridiculis de causis nos et ante meridiem et post saepius iussit consistere ». Neque mirum in eo, qui postero die esset moriturus. Nam Evanius, qui post altiore somnum melius se videretur habere, interrogatus de valetudine, quod solebat, bene sibi esse respondit. Iunctus traheae procedere coepit cum sociis, sed post dimidiā horam deponere coactus est pedaliam et solvi se cupiebat. Ceteri horam fere procedunt per mollem et adhaerentem pedibus nivem, Evanius tarde subsequitur. Post alteram semihoram iterum subsistit et a Bowers petit tonicem. Scottus hortatur, ut fortiter sequatur, quod ille se pollicetur facturum. Postea quum ad quoddam ventum saxum esset, neque usquam Evanius videretur, Scottus expediri iussit tentorium. Infusa thea longe abesse conspicati sunt, et celerime pedalibus ad eum properant. Scottus, qui primus ad eum venerat, adspectu obstipuit: Aperta veste ruerat in genua, nude manus perustae frigore erant, torvi oculi. Interrogatus, quid fieret, haesitans respondit nescire se, quid secum actum esset; putare se parumper defecisse animo. Erectus post unum et alterum passum iterum concidit. Arcessita trahea vehitur in tentorium, ubi somno oppressus est, ex quo amplius non evigilavit. Post medium noctem, dimidia prima hora secura mors est. « Lugubris nobis certe talis socii exitus, — inquit Scottus, — sed recte deliberantibus fatendum erit opportune sic accidisse. Nam iter per se laboriosum cum graviter aegrotante continuare desperata fuisset res ». Hora noctis prima, collectis vasis, per compressam glaciem delapsi, pervenient in cellam glacialis.

IMPRIMATUR: Fr. A. ZAMPINI. Ep. Porphyreonen,
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.
Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

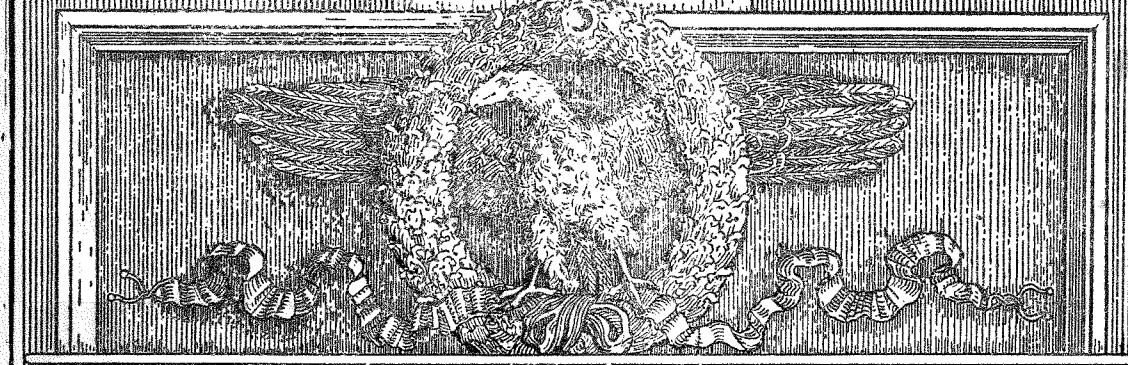
TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.

ALMA ROMA

QVID QVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Per.
Lat
011

C. DEL VECCHIO.

SINGULIS MENSIBUS EDITUR TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.

Nuperrime prodit

JOSEPHI FORNARI opus, cui titulus:

COMMUNIA VITAE

Phrases et formulae ad latina colloquia instituenda.

Editio altera locupletior.

Venit libell. italic. 8; quibus addendae erunt libell. 0,50 in Italia; libell. 1 apud exteris nationes, pro transmissionis expensis.

Praeterea

Apud Commentarii Administratorem venumdantur eiusdem auctoris Mille-siae fabulae latine scriptae scenisque accommodatae apud ephebea facile agendis:

FRIDIANUS-FRANCISCULI PRANDIUM

Singulæ pretio italic. libell. 2.

(*Iis vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integram ALMAE ROMÆ collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXXIII, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 475 pro Italia; pretium duplicatum, libell. italic. scilicet 950, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMÆ** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

Ann. XXI

Romae, Mense Novembri MCMXXXIV

Fasc. XI

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXXIV est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequias; *ante solvendum rectoque tramite* mittendum ad Iosephum Fornari doctorem *Romam, Via del Governo Vecchio, 96*.

DE FONTIBUS IURIS ITALICI LINEAMENTA HISTORICA¹

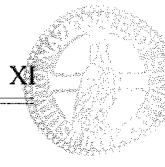
Rei romanae historicis lineamentis adumbratis, quae Romani iuris fontes fuerint obiter adspicere iuvat, quippe qui sint et italice iuris civilis fontes. Quos ab origine repetere liceat, ab illis, inquam, quae *Leges regiae* nobis traditae sunt. De quibus disputant adhuc utrum regibus tribuendae sint; et quidem datas fuisse a regibus leges quasdam quis dubitet? Eas vero fuisse quae vulgo feruntur nomine regio, eademque prorsus forma, qua novissime datae nobis sunt, easve rogatas a populo fuisse et ab eo rege promulgatas cui tribuuntur, quis crediderit? Non tamen improbaverim si quis dixerit has leges referre vetustissimas traditiones et certas quasdam leges, et etiam iis de rebus, quae legibus regiis cauentur, a regibus, scilicet aetate regia, latae fuisse.

Idem sentio de *Iure Papiriano*, quod fertur, tamen sine fundamento, collectio-nem iuris regii fuisse a nescio quonam Papirio concinnatam.

¹ Cfr. fasc. sup.

In Republica maxima eaque nobilissima legum pars edita fuit; quarum omnium prima *Lex XII tabularum*. Hanc latam fuisse revera circa medium saecu-lum III a. Ch. n. teneo; latam, inquam, calatis comitiis, interrogante magistratu, iubente populo, auctoritatem dante senatu, ita ut primus omnium codex publici pri-vatique iuris esset; tantaque in aestima-tione, ut memoriae iussa fuerit vel primis in puerorum ludis, ex eaque, interpre-tatione doctrinæ et cumprimis fori, totum fere ius civile manaverit.

De eadem nullo non tempore praestan-tissimi iuris periti interpretationes et com-mentaria exornaverunt, ut L. Acilius Sa-piens, Serv. Sulpicius Rufus, M. Antistius Labeo, Gaius denique elegantissimus; eam alii in sua inseruere systemata, ut S. Aelius Paetus, Masurius Sabinus; quin non iuris-periti modo, sed et rhetores de eadem, quasi de litterarum monumento vetusto, disseruerunt copiose, ut Aelius Stilo, Ter-entius Varro, omnium eruditissimus, Valerius Messala, C. Aelius Gallus, Verrius Flaccus, S. Pompeius Festus. Quorum ex operibus legis fragmenta decerpta, iam inde ab humanis renascentibus litteris, saec. XII, in unitatem restitui coepa sunt; qua in re eminent Balduinus gallus

(saec. xvi), Gothofredus germanus (saeculo xvi), Gravina italus (saec. xvii), multoque felicius Dirksen, Schoell, Voigt, germanici omnes superioris saeculi xviii. Nobis vero heic adnotare sufficiat, non sine causa affirmari posse ius universum romanum quasi in cunis illic inveniri: ius processuale (tab. I-III); ius civile (de iure familiae, tab. IV; de tutelis deque hereditatibus, tab. V; de rerum dominio, de possessione deque iure in re aliena, tab. VI et VII; de tutela iuris privati, tab. VIII); ius publicum poenarum (tab. IX); ius funerum (tab. X); varia addenda (tab. XI et XII); ita ut commentarium in legem XII tabularum optima haberi possit in ius romanum universum introductio.

Non paucae postea latae sunt leges in Republica de publico privatoque iure, quas heic omnes recensere longum est; praeteriri tamen non possunt lex Valeria Horatia de provocatione, lex Iulia Papiria de multarum aestimatione; lex Manlia de vicesima manumissionum; leges Publilia Philonia et lex Hortensia de plebiscitis. Sed inter omnes permagni nostra intersunt lex Licinia Sextia (a. 387 ab U. c., 366 a. Ch. n.), qua ante leges XII tabularum institutus fuit praetor; lex Canuleia de connubio (a. 309 a. Ch. n.), quae paulo editam post XII tab. legem connubia aperuit patres inter et plebem; lex Poetelia Papiria de nexis, quae taeterrimum nexum sustulit (a. 325 a. Ch. n.); lex Aquilia (a. 285 a. Ch. n.) de culpa extra contractum praestanda, quae dudum obtinet, nihil fere mutata, vim apud omnes gentes.

Duodecim tabularum lege edita, ius e latebris secretis Pontificum deduci visum est; deductumque est plane postquam Cn. Flavius, Appii Claudi illius coeci libertus, publici iuris fecisse fertur *Legis actiones* et Kalendarium, iv exeunte, vel iii ineunte saeculo a. Ch. n.; eoque magis postquam Tib. Coruncanius (circiter a. 254 a. Ch. n.) coepit ius publice profi-

teri. Hac aetate omnia renovantur, evolvuntur, novis rebus aptantur; novi magistratus exoriuntur, maiores et minores, cum imperio, cum potestate; ampliantur comitia; senatus fit in dies validior usque ad Sullam, dein declinat: leges fere cedunt senatusconsultis et edictis magistratum. Quo expeditiora fiant iudicia, datur praetori potestas alias concedendi, praeter actiones legis, *actiones*, quae inde *praetoriae* dictae sunt, quasque praetor concedebat per formulas. Itaque « procedura formularis » maxime viguit, maximeque contulit iuri civili evolvendo.

Igitur hac aetate (a saec. iii a. Ch. n. ad Imperium) omnes iam fontes iuris pullulant, qui sunt: *Consuetudines*, *Leges*, *Plebiscita*, *Edicta magistratum*, *Respona prudentum*, *Senatusconsulta*; quibus per Imperium, maxime post Diocletianum, accessere ac tandem preevaluere *Placita principum*.

Consuetudo habita semper est fons iuris et optima legum interpres, nihilominus eo magis declinat quo magis virent ceteri fontes.

Leges et *Plebiscita* antea distincta, postquam plebi paria iura concessa sunt ac patribus, non iam distinguuntur; at, licet numero crescant, tamen de uno fere iure publico iubent, nonnullae tantum de iure privato; saec., contra, i ante Ch. n. et saec. i post Ch. n., non paucae, auctore Caesare vel etiam Augusto, latae sunt leges de iure privato, ut *lex Iulia* de pecuniis mutuis, a Caesare lata, *lex Iulia* de adulteriis coercendis et de pudicitia, atque *lex Iulia* et *Papia Poppaea*, quas tulit Augustus ad fundos dotales tuendos, ad mores domesticos purgandos; praeterea *lex Falcidia* de parte heredibus legitimis servanda; *lex Aelia Sentia* de coercenda manumissione servorum; *lex Iunia Norbana* de manumissis deque latinis Iunianis.

Senatusconsulta, dilabentibus comitiis,

maxime sub Reipublicae finem convalescunt et paene ceteros fontes substituunt: saec. i ante et i post Ch. n. sunt fere fons unicus. Notissima sunt *Velleianum* de vetita intercessione mulierum; *Trebellianum* de actionibus pro et contra fideicommissarium; *Macedonianum* de non mutuanda filiis familiarum pecunia; *Iumentanum* de petenda hereditate.

Edicta magistratum ex se vim legis non habebant; facto autem edictum praetorium maxime valuit, eo quod praetor esset magistratus cum imperio; idque potissimum postquam ex *lege Abuta* praetor formulas dare coepit. Ita formula, qua actiones exceptionesque dabantur, existit nobilissimus fons iuris. Praetor magistratum iniens dabat edictum, praeannuntians quanam ratione suo esset munere functurum; id autem fiebat ut plerumque praetor sequeretur edictum antecessoris: ita, labentibus annis, crevit ius hoc quasi tralaticium. Ex omnium praetorum edictis, Salvius Julianus, Romae praetor a. 131 p. Ch. n., iussu Hadriani imperatoris, concinnavit *Edictum perpetuum*, quod scilicet mutari iam non posset: id non minus hoc tempore valuit quam, suo, lex XII tabularum.

Respona Prudentum et *Constitutiones Principum* maximo in honore fuerunt aetate Imperii. Tum, ut interna civitatis constitutio sensim evolvitur, evolvuntur pariter una simul constituendi iuris cognoscendique fontes; non uno quidem momento, sed veluti per gradus; dixeris pondere ipso rerum: organa reipublicae paullatim, quasi senectute confecti, exarescunt, aut convenient in unum Principem. Atque tamen Augustus recusare id videtur; nam die 13 Ianuarii a. 27 a. Ch. n., imperium maius super provinciis universalis transfert ex sua potestate in senatus populi romani arbitrium; simplex magistratus reipublicae, consul, par collegae esse vult, aut velle videtur. Sed ecce Se-

natus Populusque Romanus lata lege novum eidem confert imperium cum supra vigilancia (*prostasia*) in administrationem rei publicae; quumque, a. 23 a. Ch. n., consulatum dimittit, novi eidem conferuntur honores: tribunicia potestas ad vitam, imperium proconsulare etiam intra pomerium; per illam fit sacrosanctus, ius auxilii obtinet, coercitionem, ius agendi cum populo; uno verbo, administrationem rei publicae omnem, ita ut intercedere quidem ipse adversus quoslibet, nemo tamen adversus ipsum possit. Praeterea iam obtinuerat designationem cuiuslibet ad honores, ius belli et pacis; omnia denique nullis definita limitibus; et postea, a. 23 a. Ch. n., convocationem Patrum extra ordinem, dictaturam si quando voluerit, curam annonae, imperium consolare ad consulendum censui et electioni senatus. Specie quidem, et ex apicibus iuris Respublica stare videatur; re autem vera iam monarchicum extitisse imperium dixeris, quippe non utrique consuli, sed uni Augusto collata haec, quamvis extra ordinem, sunt. Appellata est haec regiminis forma *dyarchia*, ut si imperii duo simul participes essent, Senatus et Augustus, sed specie tenus Augustus omnia obtinet a Senato Populoque Romano, unde nulla in eodem *archia*; re autem omnia ipse unus potest et agit, unde archia nulla in Senatu Populoque Romano. Ipse videtur, adfectat et praedicatur restaurare rempublicam; atqui ipse unus videt quo contendit, eo scilicet ut numquam respublica redeat. Itaque Patrum numerum ad 600 coarctat, Princeps iam arbiter est et dominus publicae rei; nomen, *Imperator*, haec omnia simul, et iura et praerogativas, et privilegia et imperia, sive ex ordine, sive extra ordinem, significat; quamobrem postea non singillatim et successive, sed per unam legem Principi conferri possint quae dicetur *Lex de imperio*,

et ita claudetur: « Utique quaecumque ex usu reipublicae maiestateque divinarum, humanarum, publicarum privatrumque rerum esse censebit, ei agere, facere, ius potestasque sit ». Cum Domitiano (81-96 p. Ch. n.) haec potestas plane ordinaria et exclusiva fiet; tum, Severorum aetate, aperte dicetur: « Princeps legibus solutus est », et: « Quod principi placuit legis habet vigorem ».

Qua in rerum condicione quorsum iam comitia? Non magistratibus creandis, non legibus iubendis; illos creat, has dat Imperator. Itaque legibus ferendis comitia bene multas nobilesque leges iusserunt: id enim voluit Augustus ipse, quasi ad eadem honeste sepienda; sed post Nervam (a. 98 p. Ch. n.) nulla iam lex fertur comitialis, non iam habetur Senatus Populusque Romanus; populus abest; superest, nomine saltem, unus Senatus et Princeps; sed Senatus vivit ad beneplacitum Principis; cum Augusto amittit provincias; cum Nerone etiam aerarium populi romani, cui praestet praefectus (utique ab Imperatore) aerarii Saturnii; magistratus non iam creat, sed « commendat »; quod ad ius condendum attinet, nihil iam aliud praestat, quam probat « orationes » Principis. Ex magistratibus autem reipublicae non stat nisi forte Praetor, usque ad Hadrianum saltem; imperii autem munera iam Imperator expedit per suos « officiales », qui non ut magistratus republicani annui et sine stipendio ac definito numero, stabiles sunt, at stipendia, eaque lautiora, percipiunt legati, praefecti, procuratores, curatores. Eminent Praefecti praetorio,¹ potentissimi in re primum militari, dein etiam civili; Praefectus Urbi, ad quam omnis ferme transit res criminalis; Prae-

fectus annonae; Praefectus vigilum.¹ Nomen, et veneranda memoria stant, veri tituli sine re, veteres republicanis magistratus; consules nullum iam habent imperium domi, quod cessit Principi et Praefecto Urbi; nullum imperium militiae, quod cessit Principi et Praefecto militum: *quaestiones perpetuae* obsolescent quo magis Imperator criminalem usurpat iurisdictionem; praetori urbano subripuntur causae quas Princeps cognoscere velit « extra ordinem »; aediles cedunt praefectui annonae variisque curatoribus; tribuni denique plebis plane evanescunt.

Provinciae, iam sub Augusto, exceptis Sicilia, Sardinia, Illyrico, Asia, Africa, Bithynia, quae tranquilliores sunt et a Senatu retinentur, cedunt identidem Imperatori; qui tamen et in senatoriis provinciis sese permiscet, mittens legatum si quando res, copias et procuratores Augusti, si quando expedit invigilare quae-stores quod ad oeconomiam administrationem provinciae. At saeculo III distinctio evanuit; omnes enim provinciae imperiales fiunt; nec sine provincialium laetitia, qui relevati ita nonnihil sunt publicanorum rapaci atque insatiata avaritia.

Romanum nomen iam in Republica latissime viguisse vidimus, ab Oriente ad Occidentem solem; Imperium fines tueri quam dilatare videtur; tueri autem vix aut ne vix quidem potest usque ad saec. III; postea vero nequaquam. Sed vita oeconomica romana tum attigit culmen; ex Urbe, ex Italia, ad omnes romani orbis partes romani meant italique mercatores; ad Italiam, ad Urbem opulentissimam mercatores, opifices undique non iam exteri, sed cives confluunt; in locum succedunt patrum, divitiis quasi generi et sanguini praevalentibus; ad senatorium ordinem

¹ Praetorium erat militum agmen tuendae decorandae sacrae Imperatoris personae.

¹ Vigiles erant custodes publicae in urbe disciplinae.

accedi potest divitiis et latifundis; equestri autem vel libertus accedit, dummodo saltem 400 mill. sextert. census sit; exercitus denique vel barbaris patet. At exinde infirmatur anima romana; declinant primum mores et litterae et artes et ipsa ethnica religio, quae in pantheismum quoddam vel in agnosticismum prolabitur; postea etiam iura, denique civile aedificium corrut. Morum ruinae obsistere conantur philosophi, inter quos nobilissimi Stoici; quod vero Stoici praestare non potuerunt, praestitit Christi religio, quae saec. I ex Oriente Romam appulsa, statim in populo late virescit moresque innovavit aut sanavit non rudium modo, sed et eruditorum, et sapientum, et publico rum hominum, et imperialium officialium, saec. II et III, eoque magis saec. IV, quem liberius agere potuit; influxum enim quem antea nonnisi indirekte et occulte, nunc iam et directe et palam, quamvis cautissime, exercet.

(*Ad proximum numerum*)

SYLVIA ROMANI.

DE LATINI SERMONIS ELEGANTIA¹

De propositionibus eleganter usur-pandis.

§ I. - De propositionibus completivis.

I. - Quamvis una propositio completa saepe pro altera ponи possit,² tamen sensus non raro diversus est, pro diversitate propositionum.

¹ Cf. fasc. sup.

² Sic: a) post *iubeo* et *veto* sequi potest propositio infinita vel coniunctiva cum *ut* vel *ne*; b) *Militem exire e castris iussit* - *Vetuit legatos*

Sic:

1°) multa verba quae cum *ut* con-struuntur, saepe etiam accusativum cum infinitivo admittunt, et vice versa; eo ta-men discriminare, quod propositione infinitiva exprimitur obiectum actionis verbi praecedentis; et coniunctione *ut* praete-re indicatur hoc obiectum intendi tan-quam actionis effectum sive finem; v. g.:

ab urbe *discedere* - Hic tibi in mentem non venit *iubere* ut haec quoque referret (Cic., *Verr.*, IV, 12).

N. B. - Nefas est dicere: *Iubeo tibi* ut facias; *iubeo tibi* facere.

b) *Quominus* ponit potest loco *ne*, post omnia verba *impediendi* vel *prohibendi*; v. g.: Quid *obstat quominus* Iupiter sit beatus, si non sit bi-pes? (Cic., *De Nat. deor.* I, 34). - Parmenio, quum audisset venenum a Philippo medico regi parari, *detergere* eum voluit epistola scripta *quominus* medicamentum biberet (Q. C., VI, 10). - Hiemem credo adhuc *prohibuisse quominus* de te certum haberemus quid ageres (Cic., *Fam.*, XII, 5).

N. B. - Pro *quominus* vel *quin* cum coniunctivo, post *impedio* et *prohibeo*, ponitur frequenter infinitivus; v. g. Quid est quod *me impedit* ea quae mihi probabilia videantur, sequi? (Cic., *De Off.*, II, 2). - *Prohibentur parentes adire* ad filios (Cic., *Verr.*, V, 45).

Praeterea, loco propositionis completivae, usur-patur saepe:

a) vel infinitivus; v. g.: *Caius vult studere* - *Caius vult se studere* - *Caius vult ut studeat* (Cf. GANDINO, *Lo stile latino*, VIII, 3, 9).

N. B. - Infinitivus usurpatur plerumque, si verbum primarium sit verbum « *volo* » et simul idem sit nominativus verbi primarii et verbi infiniti; v. g.: *Volo esse clemens* (= *volo ego me esse clementem*).

Post verba infinitivum admittentia raro usur-patur *ut*, si idem utriusque verbi est nominativus.

Raro contra, pro *ut*, ponitur infinitivus, si utriusque verbi nominativus est diversus.

Post verba *sentiendi* et *declarandi* semper se-quitur propositio infinitiva; tamen, post *spero* et *polliceor* sequi potest simplex infinitivus praesentis, si praesens pro futuro usurpetur; v. g.: *Magnitudine poenae reliquos deterrere sperans* (CAES.).

b) vel propositio non completiva; v. g.: *Ex-spectatis dum respondeam* (= propos. tempor.); *exspectatis ut respondeam* (= propos. completiva).

Moneo te hoc falsum esse (En simpli-
citer monitionis obiectum);

Moneo te ut mature surgas (En obiectum quod simul intenditur ut monitionis effectus).

2º) valde affines sunt completivae in « *ut* » et completivae in « *quod* ». Attamen « *quod* » peculiari modo indicat nos advertere ad rem eis quibus loquimur notam; ¹ v. g.:

Accidit ut moreretur.

Commode accidit quod mortuus est.

Est consuetudo Siculorum, *quod* suos dies mensesque congruere *volunt* cum solis lunaeque ratione (Cic., *Verr.*, II, 52).

Vetus est lex amicitiae, ut idem amici semper velint (Cic.).

II. – Reticetur quandoque, diversas ob causas, ² accusativus infiniti. Voces vero

¹ a) Completiva cum « *quod* » ponit quoque potest pro accusativo cum infinito; v. g.: *Pergratum est mihi quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas* (PLIN., *Ep.*, III, 5) — Quum scripsisset *quod me cuperet* ad urbem venire (Cic., *Attic.*, 4).

b) Completiva « *ut* » vel « *ne* » et completiva cum « *quod* » saepe demonstrativo praenunciantur; v. g.: *Nec vero id effici posse confido, ut omnes adulescentes se ad haec studia convertant* (Cic., *De divinitat.*, 2, § 5). — *Id te movet, quod necesse est mori.*

N. B. - 1) Demonstrativum iungi potest substantivo; v. g.: *Tibi idem consilii do quod mihi met ipsi: ut vitimus oculos hominum* (Cic.) — *Hoc praeceptum officii diligenter tenendum est: ne quem unquam innocentem iudicio capitis arcessas* (Cic., *De Offic.*, II, 14, 51). — Mihi quidem videntur homines *hac re maxime bestiis praestare, quod loqui possunt* (Cic., *De inv.*, I, 4).

2) « *Quod* » raro ponitur loco propositionis infinitivae vel pro *ut* cum coniunctivo.

² a) Sic interdum, ante infinitum, supprimitur accusativus pronominis in propositione praecedenti iam expressus; v. g.: *Puderet me dicere (me) non intelligere* (Cic., *De Nat. deor.*, I, 39). — *Dicturum te esse audio (te) quaestorem illius fuisse* (Cic., *Div. in Verrem*, 18).

N. B. - Etiam, sed raro, quum minime fuit expressus accusativus; v. g.: *Confiteatur (se) huc ea spe venisse* (Cic., *Pro Rosc. Am.*, 22).

declinabiles quae ad accusativum referuntur, accusativi efferuntur; v. g.:

Licet opera prodesse multis beneficia (aliquem) *potentem* (Cic., *De Off.*, II, 19).

Ad virtutem non est satis (aliquem) vivere *obedientem* legibus populorum.

Praestat (aliquem) honeste vivere quam honeste *natum esse*.

Consulem (aliquem) fieri magnificentum est.

III. - Cum verbis impersonalibus « *dicit, oportet, expedit...* etc. » et dictionibus compositis, « *necesse est, utile est, turpe est, mos est* » et similibus, si sequatur infinitus cum regimine seu obiecto directo, fere activa passivis permittantur; ¹ v. g.:

Quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero (Cic., *Cat.*).

Utile est reipublicae redimi a servitute captos (Cic.).

Mos est Athenis laudari in concione eos qui sint in paelio interficti (Cic.).

b) Post *sentiendi* ac *declarandi* verba, poëtae, raro quidem, ante infinitivum, more graeco, nominativum usurpant pro accusativo, si idem est nominativus verbi finiti praecedens; v. g.: *Phaselus ille, quem videtis, hospites, ait fuisse navium celerrimus* (CATUL., 4). — *Sensit medios lapsus in hostes* (VERG., *Aen.*, II, 377). — *Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus* (HOR., *Ep.*, I, 7). — *Retulit Atax esse Iovis pronepos* (Ov., *Metam.*, XIII, 141).

¹ a) Quum regimen directum verbi infiniti non definitur, seu non est « determinatum », ut aiunt, usurpatur vel infinitivus activus vel accusativus cum infinito passivo; v. g.: *Licet hoc facere, licet hoc fieri*. — *Ex malis eligere minima oportet, eligi minima oportet*.

b) Cum verbis voluntatis, quando non exprimitur persona cui res mandatur aut prohibetur, si verbum infinitum regimine directo instructum sit, activa passivis permittantur; v. g.: *Arma expediti iussit* (CAES.) — *Vetuit castra vallo muniri* — *Nonne hunc in vincula duci, nonne ad mortem rapi imperabis?* (Cic., *Cat.*, I, 11).

N. B. - Si verbum infinitum regimine directo caret, plerumque voce activa effertur; v. g.: *Lex rete facere iubet, vetat delinquere* (Cic.).

IV. — Quum propositio infinitiva pendet a verbo passivo, accusativus infiniti fere in nominativum verbi passivi migrat, praesertim « *dicor, putor...* etc. »; ¹ v. g.:

Concursus dicitur a tota Graecia *factus esse* (Cic., *De opt. gen. or.*, 7, 22).

Adesse equites nuntiabantur (CAES., *De Bel. civ.*, I, 14, 1).

Cervi dicuntur diutissime vivere.

V. — In propositione infinita, quum futurum est usurpandum, infinitivi « *velle, nolle, posse* » futuri sensum habent; ² v. g.:

Galliae sese potiri posse sperat (CAES.).

Spes est hunc infelicem aliquando tandem *posse* consistere (Cic., *Ad Quint.*, 30).

VI. — Si post verba « *dicendi, affirmandi, imperandi* », sequatur propositio infinita negativa, negatio afficit ipsum

¹ Haec syntaxis semper servatur cum verbis « *videri (paraitre), iubere, vetare, prohibere* »; plerumque, cum verbis « *existimare, putare, tradere, dicere* » — (Cf. RAGON, *Gram. lat.*, nn. 445 ad 451).

N. B. - Attamen, raro servatur: a) quum verbum est forma composita ex participio vel gerundio et « *sum* »; v. g.: *Traditum est Homerum caecum fuisse* (Cic.). — b) quum « *traditur, dicitur* » indicat sententiam quorumdam tantum, ut philosophorum, scriptorum... etc.; v. g.: *Non sine causa dicitur* ad officia referri omnes nostras cogitationes (Cic.).

² a) Cum verbis *sperandi, promittendi, minandi*, verbum propositionis infinitae plerumque futuro effertur; v. g.: *Sperabat propediem magnas copias sese habiturum* (SALL., *Cat.*, 56). — *Pollcitetur L. Piso censor sese iturum ad Caesarem* (CAES., *De Bel. civ.*, I, 3). — *Minabar me abiturum*.

b) *Spero, spem habeo...* etc. habent post se infinitum praesentem, quum sensus futuri ipsi verbo inest; v. g.: *Sperabam tuum adventum appropinquare* (Cic., *Fam. IX*, 6, 3); — quum *spero* sensum *cendi* habet; v. g.: *Spero* (= censeo) nostram amicitiam non *egere* testibus (Cic., *Fam.*, II, 2); — quum res sperata fieri iam incipit; v. g.: *Magna me spes tenet* bene mihi *evenire* quod mittar ad mortem (Cic., *Tusc.*, I, 41, 97).

N. B. - Possunt construi cum perfecto, quum sermo est de re praeterita; v. g.: *Spero, tibi me causam probasse.*

verbum primarium, quod convertitur in « *nego* » aut « *veto* »; ¹ v. g.:

Hoc negas te posse (= dicis te non posse) nec approbare nec improbare (Cic., *Academ.*, II, 30).

Rationes a te collectae me vetant difidere (= me iubent non diffidere) (Cic., *Fam.*, V, 13).

VII. — Reticetur « *ut* » frequenter post verba *volo, nolo, malo, precor*, et alia quaedam; et fere semper post *quaeso, oportet, necesse est, licet*, et post imperativos *fac, sine*; v. g.:

Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures (Cic., *Fam.*, XIV, 9).

Malo me fortunae poeniteat, quam victoriae pudeat (Q. C., IV, 13).

Ex rerum cognitione efflorescat oportet oratio (Cic., *De Or.*, 46).

Virtus necesse est vitium aspernetur atque oderit (Cic.).

Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas (Cic., *Fam.*, XII, 7).

Sine te hoc exorem (TER., *Andr.*, V, 3).

VIII. — « *Quin* » ponitur pro « *ut non* » post propositiones negativas quascumque, imprimis tamen si construantur cum verbis « *dubito, possum et abest* »; ³ v. g.:

¹ a) Haec conversio raro negligitur.

² b) Post *nego* et *veto*, dicitur *quisquam, ullus pro nemo, nullus*; v. g.: Democritus negat sine furore quemquam poëtam magnum esse posse (Cic.). — *Nego in Sicilia tota ullum argenteum vas fuisse* quin Verres abstulerit (Cic., *Verr.*).

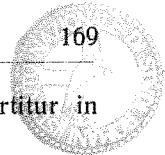
³ c) Si post propositionem infinitam quae pendet a verbo negativo, altera sequatur quae pendeat a verbo affirmativo, hoc reticeri poterit; v. g.: *Negant Caesarem in conditione mansurum postulataque* (dicunt) ab eo *interposita esse...* (Cic., *Att.*, VII, 15).

² a) *Non dubito*, quum significat *non haesito*, infinitivum regit; v. g.: *Non dubitat Lentulum vinculis mandare* (Cic., *Cat.*, IV, 5).

² b) Pro coniunctione *quin*, post *non dubito* raro sequitur accusativus cum infinito.

² c) *Etiam* quum significat *non haesito, non dubito* assumit quandoque *quin*.

³ *Quin* ponitur praeterea pro *qui, quae, quod*

Non dubito quin probaturus sim vobis defensionem meam (Cic., Pro Mil., 4).

Non possum quin exclamem (Cic., De Or., 2, 10).

Deesse mihi nolui quin te admonerem (Cic., Fam. V, 12).

IX. - Propositio interrogativa cum « *cur* » aut « *quare* » fere usurpatur post *rationem dicere, requirere...* etc., expresso aut saepius omissio substantivo: v. g.:

Admirans requirebat cur ita faceret (Cic., De nat. Deorum, 22).

Permulta sunt quae dici possunt *quare intelligatur...* (Cic., Pro Roscio Am., 33).

Aristoteles rationem cur ita fiat affert (Cic.).

non, praecipue post nemo est, nihil est, quis est, et similia; v. g.: Nemo tam ferus fuit, quin Alcibiadis casum deplorari (C. N., Alc., 6). - Nil tam difficile est, quin quaerendo investigari possit (TER., Heaut., IV, 1). - Quis est omnium his moribus, quin divitiis et sumptibus, non probitate neque industria, cum maioribus suis contendat? (SALL., Jug., 4).

N. B. - *Quin* legitur etiam positum pro accusativo relativi *quod non*; at raro, quia facilius est relativi uti; v. g.: Nego in Sicilia quidquam esse *quin* Verres conquiserit (Cic., Verr., IV, 1).

b) Pro *quin* legitur interdum *ut non*. (Gallico sermone = *sans*); v. g.: Potest igitur, iudices, L. Cornelius damnari, *ut non* C. Marii factum condemnatur? (Cic., Pro Balb., 20). - Ruere illa non possunt, *ut haec non eodem labefacta motu* contendant (Cic., Pro leg. Man., 7).

c) Post sententiam negativam et *quin*, potest sequi tertia negatio, v. g.: *Non dubito quin* defensionem negligentiae vitare atque effugere *non possim* (Cic., Verr., I, 40).

d) Demum, *quin* potest esse excitandi et interrogandi particula, quae significat *cur non*, et vel indicativo copulatur, vel imperativo; v. g.: *Quin concendimus equos?* (T. L. I, 57). - *Quin continetis vocem, indicem stultitiae vestrae?* (Cic., Pro C. Rab., 6). - *Quin dic statim?* - *Quin sic attendite, iudices?* - *Quin experiamur?*

N. B. - Sine verbo dicitur *quin etiam, quin imo, quin potius*; v. g.: Evidem credibile non est quantum scribam die, *quin etiam noctibus* (Cic., Att., XIII, 26).

Firmissimum hoc *afferti* videtur, *cur deos esse credamus* (Cic.).

Nihil necessitatis affert cur nascantur animi, similitudo (Cic.).

X. - In quaestionibus indirectis, verbum *debere* saepe omittitur; v. g.:

Non satis constabat quid *agerent* (= agere deberent) (Cic.).

Vos eam potestatem habetis, ut statutatis utrum nos semper miseri *lugeamus* (= lugere debeamus), an aliquando per vestram virtutem *recreemur* (= recreari debeamus) (Cic.).

(*Ad proximum numerum*)

S. Leonardi in Helvetia.

I. Jss.

Ethnicorum Christianorumque scriptorum
quae orationis
elegantia et perspicuitas fuerint.

Locutio a grammaticis *syntactica* appellata, qua propositioni principi secundariae ita nectuntur, ut tota periodus velut lapis numidicus undeaque teres atque rotunda se ostendat, ab ethnicis scriptoribus in deliciis habita est: christiani vero scriptores *paratactica* usi sunt locutione, qua tota oratio ex periodis constat non per subordinationem coniunctis; cuius rei causa legentis oculus nulla vi principem propositionem aspicit, plane ac perspicue scribentis cogitata cernit atque intelligit. Plerumque hac in re ethnici a christianis scriptoribus differunt.

Illi tamen qui affirmant ethnicorum scripta potiora esse ducenda quam christianorum, ita iudicant quia affirmant ethnicos apprime in philosophicis disceptationibus excultos maioremque scribendi habentes commoditatem, flexibili ac mirabili sermone usos, eo perspicuitatis devenisse ut:

I. in eligendis vocabulis concretam et non abstractam loquendi formam secuti sint;

II. in cogitationis flectendis atque colligendis eos dicendi modos eligerent, quibus ea quae sequentur arctius primitus expositis rebus congruerent;

III. In colligandis sententiis syntactica locutione usi, clarius ac pressius cogitata exposuissent.

Quot assertiones, tot errores! Cur enim Cicero, Livius, Sallustius, Caesar, Cornelius latino sermone melius quam Patres usi sunt? *Quoniam altius quam Patres philosophiae medullis enutriti fuerunt*; non equidem eodem modo quo inopes illi qui Augustinus, Hieronymus, Bernardus, Thomas appellantur! Quod dictum risum moveret, non potius lacrymas, si ex ore cuiusdam sacerdotis non cecidisset.¹

Adfirmant nonnulli: veteres ethnicos scriptores maiora quam christianos otia habuisse. Negare nolle, sed quaererem *quo modo* otio usi sint. Novimus contra, Ciceronem atque Caesarem, exempli gratia, unam inter et alteram fori animadversiones vel pugnas scripsisse. Cicero (*ad Att.*, XII, 52, 2) tradidit quosdam philosophicos libros sibi non ita magno labore stetisse. Caesar tam parvo otio usus est, ut eius commentarii quasi breviarium sub tentoriis scriptum ad suos populares habendi sint.² Qui nobis persuaserit, Lalages Lesbiasque plus temporis Horatio, Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio reliquisse, quam preces atque disciplina corporis Prudentio, Avito, Hieronymo reliquisque Christianis scriptoribus?

Sed quis neget maiorem christianorum scriptorum partem latinum penitus pleneque cognitum habuisse? Si vero ii ab

ethnicis aliquando discesserunt, huius rei causa fuit necessitas enucleate loquendi doctrinasque tanta perspicuitate tradendi, ut hypotacticus loquendi modus syntacticus iis anteponendus esset. Ea ipsa virtus qua latinum sermonem christiana doctrinae docilem effecerunt, vitio adscriptur!

Ceterum latini ethnicci sermonis laus haec, non est exaggeranda. Doctum virum audiamus.¹ « *La langue latine offrait au christianisme un instrument merveilleux de législation et de gouvernement pour l'administration d'une grande société; mais il fallait que la langue de l'action devint celle de la spéculation; il fallait assouplir, populariser cette langue raide et savante, lui donner les qualités qui lui manquaient pour satisfaire la raison par toute la régularité et l'exactitude de la terminologie grecque et pour saisir l'imagination par toute la splendeur du symbolisme oriental.* »²

Pauca ad haec.

Notum est enim latinam linguam neque aoristo neque optativo gaudere, quibus supplendum est vel perfecto vel coniunctivo, vel alio modo quem opportunitas suggerat. Sed id nil prorsus ad perspicuitatem sermonis utile est; unde evenit ut christiani scriptores lento gradu iis usi sint temporibus in coniugando verbo, quae italicum sermonem tantis muneribus ditaverunt. Eadem de gallico, de hispano sermone dixeris.

Sed ea tria capita sunt perpendenda de quibus supra scrisimus.

I. In eligendis vocabulis ethnicci scriptores concretam abstractae loquendi formae praeponentes maiorem quam christiani perspicuitatem adepti sunt.

Utique, veteriores scriptores severi fuerunt, sed ecclesiastici recentiores non

¹ Les classiques comparés et le R. P. Verest S. J. (Paris), Vic et Amat, Rue Cassette 11.

² GOUZY, *Les latins*, p. 147.

OZANAM, *Civilis. au Ve S.*, 15 lec.

De hac re confer etiam: REINACH, *Gramm. lat.* 336-338.

minus, ipsi quorum dicta Deo praestanda erant. Sed si Caesar proscribebat, Horatius nova verba admittebat easque leges statuebat quae ecclesiasticis scriptoribus iter planum bonique iuris facerent. Audiamus dicendi magistrum:

. . . . . si forte necesse est indicis monstrare recentibus abdita rerum, fingere cintutis non exaudita Cethegis continget: dabitur licentia sumpta pudenter.¹

Christi evangelium abditum fuit ethnicis scriptoribus necne? Num cintuti Cethegi aliquid de Christo audiverant? Ergo ecclesiastici scriptores iis novis vocabulis usi sunt, quae ipsa nova materies induxerat.

Neque in eligendis vocabulis latinus sermo ea tanta facultate gavisus est, quae plerumque affirmatur. Quintilianus ipse queritur tam pauca esse in latino sermone propria vocabula, ut saepius ad verba translata atque circumlocutiones confundiuntur sit.²

Tantum legamus illud Augustini opus *de gratia*, seu Adami a Sancto Victore scripta, seu illum Aquinatis hymnum *Lauda Sion Salvatorem*, seu *Victimae pascali*, perspicuumque erit quid de Ciceronis, quid de Horatii subtili in scribendo fide dicendum sit. Si ab Horatio canendum fuisset quod Aquinas cecinit:

Tantum ergo Sacramentum
veneremur cernui
et antiquum documentum
novo cedat ritui,

ut divinam maiestatem Sacramenti promeret, ut fidem innovatam attolleret, quid melius, quid strictius, quid clarius cecinisset?

Quum de concretis vocabulis agitur quae ab ethnicis potiora habita sunt, dum contra christiani scriptores abstractis sine

cunctatione utuntur, ratio perspicua quae datur haec est: Romanos scriptores minus in contemplatione rerum versatos fuisse quam in iis quae experimentis innotescunt. A summo magistro Gandino ad nos usque ita in scholis traditum est et utique tradetur. Sed vera causa qua ethnici scriptores hac, ita dicitur, virtute fulserunt in eo est ponenda, quod ipsi minus *cogitatione* quam *rebus* movebantur, dum graeci scriptores plus cogitatione quam rebus emoti, christianis exemplum obtulerunt, quo non exaudita Cethegis latino sermone significanterent.

Saepius audivimus: necesse esse ad amphibologiam vitandam concreto stylo uti potius quam abstracto. Sed aio contra: Catechismi ille libellus quo pueri christianam Fidem ediscunt quid ambigui habet? Nonne ibi clara, evidenter sunt omnia cum his vocabulis utitur: *Trinitate*, *superbia*, *contritione*? Ego utique affirmarem quod locutio: *ingratus animus* significationem praefert minus claram quam *ingratitudo*, nam *ingratus animus*, *cor ingratum* significare potest, eodemque tempore ingrati cordis *vitium*, dum locutio *ingratitudo* in universum et unice *vitium* significat, id est generalem notionem et non factum particularē.

II. Ethnici latini scriptores in cogitatibus flectendis atque colligendis eos dicendi modos elegerunt, quibus ea quae sequentur arctius principis congruere possent.

Ad aliquot exempla configiendum est, quibus facilius argumenta contraria confirmabuntur.

a) *Amor Petri*, exempli gratia, duplēcē significationem habet: *subjectivam*, qua Petri amor exprimitur; *objectivam*, qua amor in Petrum. Qui legit intelligat... Christiani scriptores, contra, in prima acceptione habent locutionem *amor Petri*, in secunda vero *amor erga Petrum*. Illam explosam perspicuitatem ubi reperies?

b) Vergilius cecinit: *Sunt lacrimae*

¹ *De Art. Poët.*, 48.

² QUINTILIANUS, *De instit.*, XII, 10.

rerum.¹ Interpretibus omnibus humanistis aurem praebentes, audivimus emistichium illud significasse: *Res ipsae anima carentes suas habent lacrimas*. Reapse si delicatum sentiendi Vergilii animum ante oculos habuerimus, hanc explanationem rectam atque ingenuam esse concedemus. Sed bis millibus peractis annis, — nam duo millia annorum fluxerunt, quo tempore humanistae *lacrimas rerum* hinc inde respicientes de iisdem sententiam restituerunt, — doctus quidam vir locutionem illam interpretatus est: *Rerum tacitos fletus*. Heus! quod Iosephus Prudhomme numquam cessavit dicere: *Calamitates suas lacrimas habent*, Christiani scriptores dixissent: *Sunt lacrimae de rebus*, euidem minus compte, minus belle, sed longe clarius ita ut humanistae explanatores per bis millia annorum cerebrum in hac interpretatione non dissolvissent.

c) Locutio communis humanistarum ac passim in usum deducta ea est, quae *ablativus absolutus* vocatur, cuiusvis coenae condimentum piperatum! *Alexandro mortuo* significare potest: quum Alexander mortuus est; quamvis Alexander moreretur. Quae omnes significaciones, nisi ab oculo sollertia atque exercitato percipi non possunt. Christiani scriptores non repudiantes ablativum absolutum, quando evidenter atque perspicuitas sermonis id requisivit, coniunctionibus usi sunt: *postquam*, *quum*, *quamvis*, *si*; minus compte, sed clarius.

Salomon Reinach² pugnam explanat quae plerumque fit in usu pronominis reflectivi: « La plupart du temps, dans les phrases qui donnent lieu à un conflit de genre, on peut employer, soit le réfléchi, soit le pronom *is*, suivant le point de vue où l'on veut se placer, et les grammaires

¹ *Aen.*, I, 463.

² *Gramm. lat.*, p. 87.

ont souvent eu le tort de vouloir poser pour ces cas des règles trop absolues. »

Hic agitur de pronomine reflectivo in obliqua oratione, quae tam cara est ethnicis scriptoribus, in qua usus pronominis *sui*, *sibi* et subiunctivi ita fluitat ut, simplicioribus quibusdam casibus exceptis, subiunctivi seu indicativi usum statuere res sit equidem difficilis. Patres christiani ut haec effugerent scopula, recta loquendi ratione plerumque usi sunt. Nec tacendum quidem est de illis amphiboliis: *aio te*, *Aeacida*, *Romanos vincere posse*.¹

III. In coniugendis sententiis, syntactica locutione usi, ethnici scriptores clarius ac pressius cogitata exposuerunt.

Nemo dicet: periodum ex historicis seu ex oratoribus romanis depromptam ac synthetice confectam quandam pictam non esse tabulam, ubi imagines atque cogitata tali numero ac concinna oratione disponuntur, ut legenti nil suavius esse possit. Sed non erit quidem inficiandum artificium hoc satietatem inducturum, praesertim quum de rebus sacris agatur. Exemplum ex illa bulla *Ineffabilis* sumendum est, qua doctus vir Passaglia S. I. ciceroniano ore laudes Virginis exornat, unde poëticum illud officium de *Immaculata Conceptione* aliquid hibridicum esse videtur. Ambrosius stilo illo laudes illas non cecinisset. Paratactico stilo usi Patres Ecclesiastici melius ac suavius divinas laudes concinerunt. Testem audiamus doctissimum virum Freppel. « Je ne voudrai point passer pour un panégyriste à outrance du style des Pères. Assurément nous sommes loin de la période ample et majestueuse de Cicéron, mais il y a dans les écrits des Pères de l'Église latine au quatrième siècle, quelque chose de moins vague, de moins indécis, de plus vif, de plus net, de plus vigoureux, que je n'hésite pas un

¹ ENNIUS in CICERONE, *De divin.*, II, 56.

instant d'attribuer aux habitudes de la pensée chrétienne. L'idée y est moins enveloppée, elle y paraît plus à jour... »¹

Postremo, ut exemplo quodam rem nostram confirmemus, bina loca componenda censuimus ex Vergilio atque ex Meropio Paulino, nolensi Episcopo, de prompta, quibus luscinia canitur:

Qualis populea moerens Philomela sub umbra amissos queritur foetus, quos durus arator observans nido implumes detraxit; at illa flet nocte, ramoque sedens miserabile carmen integrat, et moestis late loca questibus implet.²

Quo carmine Vergilius Orphei gemitum, post perditam Euridicem, imitatur.

Meropius Paulinus lusciniae garritum imitatur, pinnas unius coloris modosque varios commemorat quibus aures suaviter decipit audientium:

... Viridi sub fronde latens solet avia rura multimodis mulcere modis linguaquamque per unam fundere non unas mutato carmine voces, unicolor plumis ales, sed picta loquellis: nunc teretes rotat illa modos, nunc sibila longis dicit acuta sonis, rursumque quasi flebile carmen inchoat et subito praecidens fine querelam adtonitas rupto modulamine decipit aures.³

Has tabulas comparando quam venustiorem dicemus? Uterque venusta, uterque nobilis, uterque perspicua; neque Vergilio neque Paulino succensem, neque alterum poëtam exaltando alterum deiiciam. Vergilii carmen notum est et a pueris decantatum; cur non Paulini carmen? Humanistis grates habendae sunt, qui ante oculos nil ponendum censuerunt quod ex aureo augusto fonte non manaret, reliqua omnia scruta retinentes!

Denique, italicum nostrum sermonem non ex Livii neque Ciceronis ore patres

¹ FREPPÉL, Bossuet et l'éloquence sacrée... II, p. 194.

² Georg., IV, 511.

³ XXIII, 29.

nostri demiserunt, sed ex Ecclesiae ore tantum, quae hymnos non Horatianos, lectiones non Ciceronianas Christi fidelibus explanabat. Quae ergo fuit humanistarum dementia, qui ab nostris originibus nos amoverunt, facile atque aperte iudicari potest. Omnes viri docti conari debent ut humanistarum errori aduersentur, ut cum ethnicis scriptoribus nostri in scholis explanentur, ut cultus ethni- corum, qui tamquam numina adorantur, tandem deleatur.

Vidimus enim quae ethnicorum, quae christianorum fuerit elegantia, quae fuerit perspicuitas orationis: nostros legentes labia nostra non polluentur!

ALEXANDER AURELI.

HORAE SUBSECIVAE

VALETE, MUSAE!

Ergo obserato, barbite, scrinio
posthac iacebis pulvere sordidus,
ac lenta consumet teredo
ligna tibi tenuesque chordas,
o dulce moestis saepe crepusculis
mihi levamen; sed modo linquere
te cogor heu sensim iuventae
candidulo pereunte flore!

Si longa rumpes forte silentia
instante tergis illacrimabili
iam morte, cupressi sub umbra
funereum mihi prome carmen.

Late sepulcris it crepitantium
leni susurro naenia frondium
lugubre clamans: O caduae
gaudia praeteritura vitae!

HIRPINUS.

CUIDAM LAUDATORI.

Ausus es egregium tu me appellare poëtam,
Quod violae, dicas, manat odore chelys.
Heu! florent violae praedulcis tempore veris,
Et ver iamdudum desit esse meum.
Egregium fateor me posthac esse futurum,
Quum vivorum mox e grege pulsus ero.

M. TARCHI.¹

LAETITIA NUNQUAM INTEGRA.

Laetitia est miseris mortalibus integra nunquam:
Parte aliqua, possis quam cupere, usque caret.
Aut etiam dum perfundit dulcedine pectus,
Unde unde huic sese miscet amarities.
Vere illud dicunt: Fulget rosa, molliter halat,
Est spinis expers non tamen ulla suis.

H. N.

AD SANITATEM TUENDAM

Aphorismi sive praecepta medendi generalia ex pluribus casibus particularibus abstracta, ex variis auctoribus collecta.²

§ 594 - HIPPOCRATES (*de Morbis* 1.3) caput praeclarum scripsit de lethargo, ubi lethargum ait ori per quamdam peripneumoniae affinitatem, et in isto lethargo potius pulmoni, quam capiti consulti.

§ 595 - BALLONIUS ait: Quaecumque mulieres, idem et de viris, dum sanae sunt, dolent de latere aliquo, quum febricitant, aequa dolent, ac si pleuriticae essent vere; et revera cum iis, ut cum pleuriticis agendum.

§ 596 - Putant pleuritidi ideo succedere fluorem alvi, quod inflammatio communicetur cum hepate et partibus nutritioni dicatis. Quemadmodum inflammatae gingivae in dentientibus facile ventriculum et intestina sollicitant.

¹ Cfr. fasc. sup. mens. Maii, pag. 82.

² Cf. fasc. sup. mens. Aprilis.

§ 597 - Dentientibus pueris subinde opata dare convenit.

§ 598 - Catarrhosos, quibus manat a capite subbiliosus ichor, bene coloratos videmus: notae quibus colligas istam coloris bonitatem a causa morbifica pendere, hae sunt: si cum isto robore non acute audiat; iterum si quum bene videatur habere, paucis cibis repleri contentum se esse dicat.

§ 599 - Καὶ ἔξοχὴν dicitur febris τυφόδης, quum hepar est inflammatum: quemadmodum χρυμάδης, quum pulmo est inflamatus et ἐρυσπελατώδης et λειπύρια, quum ventriculus est affectus; quo in sensu audiendum illud HIPPOCRATIS: leipyriae febres non solventur, nisi cholera morbo superveniente: id est, erysypelas in ventriculo ob inflamatam in eo bilem, et aestuantem: non solvit, nisi evacuazione bilis sursum deorsum in modum τῶν χολερικῶν, ut loquitur in *Epid.*; id est cholerae morbi. Adnotat hic STOLL: Patet aliud recentioribus esse febrem erysypelatosam, quam fuerit antiquis. Nobis est febris inflammatoria: antiqui inflammationem vocarunt quamlibet ardoris sensationem, etiam a biliosa suburra provenientem. Hepatis inflammatio sive febris τυφώδης non videtur semper fuisse vera huius visceris inflammatio, sed saepe suburra biliosa.

§ 600. - STOLL: Videtur probabilissimum dari in pulmonibus quorumdam hominum biliosorum siccorum, squalidorumque praecipue, varices aequa ac in eorum intestinis, ventriculoque. Remediis indicatis adhibitis iuverit vasa pulmonica roborare; interne solventia (ex sero lactis etc.) dare, et álvum servare lubricam: lichen, cortex, balsama omnia assueta, et adhuc magis vere adstringentia medicamenta insigniter nocent, álvum stringendo, siccum per se squallidumque corpus densando, siccandoque.

(Sequetur)

I. FAM.

COLLOQUIA LATINA

X.

Chartae in volumen consutae¹

CHRISTOPHORUS, HUGO.

CHRISTOPHORUS. - Mi Hugo, est quod abs te petam.

HUGO. - Pete audacter.

CHR. - Insue mihi in volumen hasce chartas puras.

HUG. - Ipsemet insueres.

CHRIST. - Expers sum huius artificii; atque ut id credas, inspicere hunc librum, quam sit inconcinne dissotorteque consutus.

HUG. - Nec me bibliopegus eruditivit.

CHRIST. - Attamen, quasi eruditus ele- ganter id facis.

HUG. - Si cui optime placet, ei optime facio. Complicastine iam chartas tuas?

CHRIST. - Maxime; istae sunt.

HUG. - Da filum, acum et membranam, pellem aut chartam crassam codicis frontibus adponendam.

CHRIST. - Cape omnia.

HUG. - Filum oportet ceratum esse, ut opus evadat diuturnius.

CHRIST. - En tibi et ceram, eamque candidam.

HUG. - Commodissima est huic rei. Attentus tu nunc aspice me suentem, et artem disce, quo posthac aliena opera non indigeas.

CHRIST. - Aspicio attentis oculis.

HUG. - Ecce quemadmodum folia fo- liis arctius coniungo, ut spatium inter illa nullum intercedat.

CHRIST. - Video.

HUG. - Item quemadmodum supra

infra sunt aequalia inter se; nullum prominet.

CHRIST. - Apte, artificiose.

HUG. - Nec foris in tergo fila super- riora inferioribus longiora visuntur; nec primum a secundo maiore intervallo distat quam secundum a tertio, tertium a quarto.

CHRIST. - Perite.

HUG. - Nodi parvi, et intus omnes.

CHRIST. - Sane.

HUG. - Nunc tu cultellum accipe, sis, partesque chartarum superiores caute scindi- dendo aperi.

CHRIST. - Pro ista opera referetur gra- tia tibi, mi Hugo.

HUG. - Satis gratiarum retuleris, si me amaveris, et maiore quadam cura et ala- critate quam hucusque didiceris.

CHRIST. - Utrumque praestitum tibi recipio.

ANNALES

Infandum alterum scelus, Massi- liae perpetratum.

Questu etiamtum resonabat Austriaci Cancellarii caedes Vindobonensis, quum infandum scelus alterum Massiliae editur, idque in Alexandrum, Iugoslavorum regem. Qui, die VIII superioris mensis Octobris quum Massiliam, ovante atque gratulante populo, appulisset, Lutetiam Parisiorum, Gallicae reipublicae Praesidem sollemniter, invisendi gratia, petiturus, ne- copinato a nefario quodam homine ma- nuballistae ictibus confoditur. Neque una haec victima horrendi criminis: Barthou enim, ad exterios Gallicarum rerum admi- nister, qui ei obviam iverat atque in eodem autovehiculo cum eo procedebat, et ipse mortem oppedit, dum alii utrinque graviter vulnerantur. Probri autem auctor, quem profugum Macedonem praedicant, ab exas-

¹ Ex IACOBI PONTANI opere, cui titulus: *Pro- gymnas mata latinitatis*. - Passim retractavit hodier- nisque moribus aptavit I. F.

perato populo ac militibus praesenti sup- plicio afficitur.

Strenuo, qui fuit, Iugoslavorum regi- tum Massiliae, tum domi, quo eius cor- pus delatum est, iusta funebria persoluta sunt; successitque ei filius natu maximus, undecimum aetatis annum agens, Petri II nomine, sub trium virorum, quos pater ex testamento designaverat, tutela.

Debiti honores Gallo quoque infelici administro Barthou tributi sunt, in eius- que locum suffectus est Laval, qui nunc coloniarum administrationem gerebat.

Ex Hispania.

Sanguinis dies in Hispania producti sunt, Communistarum praesertim opera, qui bellum animum suum in insolentes cives, sacerdotes, sacras res, templa, artis opera, in Asturiis maxime, expleverunt. Catalaunia autem sui iuris quum sese dixisset, in gubernii principis - («cen- trale» vulgo appellatur) - copias furit, at vix die una in ditionem gubernii eiusdem per vim facile reducitur. Facta exhorrescentia narrantur, quae nostris diebus ne mente quidem concipi pos- sent!...

* * *

Sarre provinciae populi scitum.

Constat, proxime Sarre provinciae ci- ves interrogatum iri utrum in Germani- cam civitatem redire cum metallis ditissimis suis malint, an Galliae sese sub- icere, an denique sub exterarum Euro- paearum tutela manere. Hinc obliqua utrinque verba ac simultates, Gallia et Germania altera alteram accusante vim occulte parandi ad suffragia sibi acqui- renda. Moderatoris partes ceterae nationes, Anglia praesertim, agunt, eo profecto fine ne ab illis cineribus novus ignis exoriatur.

Quod omnium gentium proculdubio est in votis.

Ex Graecia.

Habitus in Graecia novis populi lega- torum comitiis, Zaimis, reipublicae praes- ses, in suo munere magnis suffragiis est confirmatus.

POPPLICOLA.

VARIA

Non iniuria laudatur vetustas; sed neque iure vituperantur sem- per quae aetate nostra gerun- tur.¹

Laudant homines antiquitatem semper, nostra tempora accusant; at non ubique iustis de causis, ut mihi quidem videtur. Usque adeo enim rerum antiquarum stu- diosii sunt, ut non solum eas res, quae litterarum monumentis celebrantur, sed illas quoque laudibus efferant, quas ipsi, iam senes, olim in iuventute viderunt. Ego vero hanc illorum opinionem persaepe falsam esse existimo, variisque de causis adduci eos, ut ita sentiant. Primum enim absolutam vetustarum rerum cognitionem assequi nequimus. Nam plerunque fit in rebus enarrandis, ut quae turpitudinis quidpiam continent, silentio praetereantur; quae cum virtute coniuncta sunt et lau- dem merentur, ea diligenter enarrantur et amplificantur. Usque adeo enim multum attribuere solent fortunae victorum histo- rici, ut augendae illorum laudis gratia, non solum res ab ipsis praecellare gestas amplificant, sed hostium quoque facta tantopere illustrant, ut posteri deinde ea e longinquio intuentes, causam habeant anti- qua illa tempora et hominum, qui tunc vixerunt, virtutem admirandi atque amandi.

¹ Ex NICOLAI MACHIAVELLI opere, cui titulus: *De republica Romanorum disputationes ex prima decade T. Livii, lib. II. - Latine vertit H. BINDI.*

Hisce accedit quod quum aut invidia alienam virtutem odio prosequi soleamus, et neutrum horum in rebus antiquitus gestis officere quicquam possit, duae summae causae deesse videntur in vetustate quicquam reprehendendi, quum neque amplius nocere possint, neve invidiae cuiusquam obnoxiae sint. Contrario modo se habent hodiernae res, nec quicquam habent sive boni sive mali, quod latere possit. Itaque accedit, ut, quoniam una cum virtute praestantiam rerum quae nunc geruntur, vitia etiam videmus, cogimur quodammodo eas antiquis illis, quarum sola virtus apparet et vitia latent, postponere, quamvis persaepe praestantiores sint. Neque haec intellegi volo de artium pulcherrimarum praestantia et perfectione, quae tanta est, ut temporum mutatio parum illis aut addere aut adimere queat. De moribus hominum loquor et vita civili, in quibus non tam insignia virtutis exempla aetate nostra apparent, ut apud veteres fuisse videntur. Non iniuria ergo laudatur vetustas; sed neque iure vituperantur semper quae aetate nostra geruntur, et vetustis illis deteriora putantur, perinde ac si nunquam suis erroribus carerent. Res humanae omnes in perpetuo motu existunt et necessario aut crescunt, aut sensim dilabuntur. Cernas urbem aut regionem quampiam, si a quo excellenti viro semel recte instituta fuerit, augeri largo tempore, virtute, opibus et imperio. Qui igitur homines in ea provincia nascuntur, interim dum omnia crescunt, siquidem res vetustas eiusdem regionis recentibus praeferant, illas laudent, has vituperent, vehementer errant et erroris sui causa habent eas, quae iam commemoravimus. Qui vero in illa tempora incidunt, quibus ad interitum vergunt omnia, ii nequaquam errant si antiqua laudent et hodierna vituperent. Haec quum mecum diligenter considero, mundum universum existimo semper sibi similem fuisse,

et tantundem olim atque nunc boni malique continuisse; sed permutari et transire de una regione in aliam haec bona malaque, ita ut in qua longo tempore virtus regnaret, postmodum, virtutibus pulsis, sequantur aliis temporibus vitia.

* *

Pro iudicibus mensarum elegantibus.

ESCARUM ORDO:

Stellulae herbaceae in iure vagantes.

Pisces elixi, Magonensi embammate conditi.

Artocreas ex carduis sativis.

Turdi veru assi.

Spuma lactis flagello aucta, cum ofellis.

* *

Iocosa.

TUCCUS in schola.

Postquam Magister Europae populos per regiones distributos enucleavit, Tuccium interrogat:

— Ubinam Gallorum sedes, Tucci?

TUCCUS: — Papae! In gallinario!

Ibidem post grammaticae lectionem:

MAGISTER: — Indica mihi exemplum rei definitae, quae tangi non possit.

TUCCUS: — Pessulum candelactum!

* *

Aenigmata.

I

Te certum maneo, frustra fugis, imo pro
pinquas;

Visentes olim fata docebo tua.

II

Pulvis sum, quam serra creat stridensque
terebra.

Inseritur mihi rho? Parvum designo ba
rathrum.

Aenigmata in superiore fasciculo pro
posita his respondent: 1) vulgo *Rebus*
Neque intus, neque foris; 2) *Ver-sus.*

DE ROBERTI SCOTTI

[31]

NAVARCHI ANGLI, ITINERE ANTARCTICO

Deinde neque idem corporibus robur erat, neque eadem animorum firmitas. Debilitata corpora erant accessu laborum et tota ratione cibaria et acerbitate frigorium. Animus ante erectus, incitatus, inflammatus spe magnae gloriae; post, spe frustrati, viri sibi ipsi videbantur pro victis discedere; qui languor perpetienda mala etiam graviora faciebat. Accedit quod redeentes retro servare cogebantur vestigia priora, quoniam in via deposita alimenta erant, quae observatio nonnullis locis in mora erat. Sed tamen non raro etiam adiuvabantur flamine ventorum, qui velo traheae affixo excipiebantur.

Itaque, quo die a polo abierunt postmeridiano spatio eius diei confecerunt chilometra tredecim; duobus proximis diebus tricena quaterna. A. d. XIII kal. Febr. pervenerunt ad proximam polo Cellam, ex qua alimenta tulerunt in dies septem. A. d. X. kal. pleno velo cito procedebant, quum Wilsonus animadvertisit Evanii nasum album et durum frigore ustum esse. Constiterunt igitur. Eiusdem etiam digit tuberosi erant frigore. Oates laborabat frigidis pedibus. Tres reliqui satis valebant. A. d. VIII. kal. ad sesquigradualem Cellam pervenerunt. A. d. III. kal. confectis chilometris triginta quinque in tertia decima statione Scottus sperat se ad Cellam trium graduum venturum postridie, aperta esse vestigia. Sed illud esse iniquum, quod intumuisset nimia corporis intentione Wilsoni crus totumque iam doluisse diem. Evanium amisisse eo die duorum digitorum unguis; foedum esse adspectum manuum eius. Sed quod multo foedius esset, ex quo primum exusti essent digiti

eius, coepisse, qui omnium solitus esset hilarissimus esse, despondere animum.

Pridie kal. Febr. mature, quidquid in cella trigraduali depositum erat, impostum traheae est; vesperi inventa sunt pedalia, quae pridie kal. Ian. Bowers reliquerat. Kal. Febr. Evanius iterum duos ungues amisit erumpentibus tuberibus. Wilsoni tamen crus melius erat. Proximo die Scottus cadens laesit humerum, ex quo proximis diebus non mediocriter labrabat. Nonis Febr. Scottus dicit tentorium stationis undevicesimae in glaciali vastitate positum esse. Vultus virorum ventis laceratos esse, Evanii etiam nasum foedatum esse. Postero die semihoram progressi inciderunt in apertas voragini, pauloque post in invium chaos confractae glaciei. Relinquebatur, ut duo chilometra redirent, viam versus occidentem per horrendos sastrugos caperent. Maxime tamen — inquit — me sollicitum habet valetudo Evanii. Cuius pus effundunt vulnera, quem confectis viribus esse multis iam signis cognoscitur.

A. d. VII. Idus vespere superiore Cellam glacialis tetigerunt, ubi reperta est schedula Eduardi Evans: socios in redditu postridie Idus Ian. salvos praeterisse.

Scottus profectus postero die sub monte Darwin exempla lapidum peti iussit, et post meridiem constituerunt vacare geologiae. Repertae in quibusdam saxis sunt impressiones herbarum et carbones fossiles, in quibus caulis non modicae crassitudinis cernebatur et caulis cellulosa structura. Respiraverunt autem viri, quod tandem post hebdomadas sex, quibus praef-